

ISTÓK BÉLA
SELYE JÁNOS EGYETEM, KOMÁROM

A MÚLT MESÉL:
EGY FELVIDÉKI
TEMETŐ NYELVI
TÁJKÉPE

2016. 02. 05.

X. ALKALMAZOTT NYELVÉSZETI
DOKTORANDUSZKONFERENCIA

Tartalom

- ▶ Bevezető gondolatok
- ▶ Kutatási módszerek
- ▶ Határváltozások és lakosságcsere
- ▶ A nyelvi tájkép kutatásának kialakulása és elmélete
- ▶ A gömörpanyiti temető nyelvi tájképe
- ▶ Következtetések, összegzés

I. Bevezető gondolatok

- ▶ a nyelvi tájkép kutatása
- ▶ *A nyelvi tájkép két dél-szlovákiai községben (2014): Sajógömör, Gömörpanyit*
- ▶ alapfeltevés: a lakosság nemzetiségi összetételének alakulása
kiolvasható a temető nyelvi tájképéből (l. szimbólumok)
- ▶ a temetők nyelvi tájképe:
 1. GUILAT, Yael–WAKSMAN, Shosi 2012. *The Linguistic Landscape of Israel's Military Cemeteries...*
 2. PUNTIGÁN József–PUNTIGÁN Tünde 2003. *A losonci református temető.*

II. Kutatási módszerek

- ▶ terepmunka (2014, 2015)
- ▶ nyelvi dizájn (megfigyelés + elemzés):
 - 100 sírfelirat (nyelv, évszámok)
 - (felekezeti) szimbólumok elemzése
- ▶ fényképek
- ▶ jegyzetfüzet
- ▶ diktafon
- ▶ adatközlők:
 - a vonatkozó történelmi eseményeket megélt (70 évnél idősebb)
 - az események közvetlen hatása alatt állt (60 évnél idősebb)

A lakosság száma nemzetiségi hovatartozás szerint (számokban kifejezve)

NEMZETISÉG/ÉV	1991	2001	2011
SZLOVÁK	404	379	360
MAGYAR	395	341	269
ROMA	0	2	9
EGYÉB VAGY NEM MEGÁLLAPÍTOTT	6	7	22
ÖSSZESEN	805	729	660

Forrás: Szlovák Statisztikai Hivatal

A lakosság száma nemzetiségi hovatartozás szerint (százalékban kifejezve)

NEMZETISÉG/ÉV	1991	2001	2011
SZLOVÁK	50,19%	51,99%	54,55%
MAGYAR	49,07%	46,78%	40,76%
ROMA	0,00%	0,27%	1,36%
EGYÉB VAGY NEM MEGÁLLAPÍTOTT	0,74%	0,96%	3,33%
ÖSSZESEN	100%	100%	100%

Forrás: Szlovák Statisztikai Hivatal

A lakosság száma vallásfelekezeti hovatartozás szerint (2011)

- VÁLYI András (1796): „lakosai **többnyire Evangelikusok**“
- FÉNYES Elek (1851): „A lakosok száma 456-ra megy, kik közül r. kath. 20, **a többi mind evangelikus**; mindnyájan magyar nyelven beszélnek.“
- 1910: 821 lakos – 817 magyar, 4 német:
379 evangélikus, 294 római katólikus, 121 református, 27 egyéb

VALLÁS (FELEKEZET)	KATOLIKUS	EVANGÉLIKUS	REFORMÁTUS
SZÁM SZERINT	230	84	75
SZÁZALÉK SZERINT	59%	22%	19%

III. Határváltozások és lakosságcsere (SIPKAI 2007)

► 1947:

– a **lakosságcsere-egyezmény** értelmében:

szlovákiai magyarok → Magyarország

magyarországi szlovákok → Szlovákia (áttelepülési kérelem)

– Gömörpanyit:

48 magyar család, 207 személy → Magyarország

48 szlovák család, 246 személy → Szlovákia

– magyar nyelvű kommunikáció

– *prídel v. prígyel*

IV. A nyelvi tájkép kutatásának kialakulása és elmélete

- ▶ **nyelvi tájkép** [linguistic landscape]
- ▶ önálló kutatási terület (az elmúlt 15-20 évben)
- ▶ nyelvi tájkép kutatása (a vizuális nyelvhasználat kutatása):

- **LANDRY–BOURHIS 1997**
- SCOLLON–SCOLLON 2003
- SHOHAMY–GORTER 2009
- BLOMMAERT 2012

IV. A nyelvi tájkép kutatásának kialakulása és elmélete

- ▶ a nyilvánosság számára látható írott nyelvi szövegek (BLOMMAERT 2012):
 - (óriás)plakátok
 - közúti és biztonsági jelzések
 - üzletek feliratai
 - graffiti
 - a nyilvános helyen elhelyezett feliratok

IV. A nyelvi tájkép kutatásának kialakulása és elmélete

► a nyilvános feliratok kategóriái (LAHONEN 2012, 2013):

1. nemzetközi feliratok
2. állami feliratok
3. önkormányzati feliratok
4. kereskedelmi feliratok
5. egyházi feliratok
6. magánemberek feliratai
7. civil szervezetek feliratai

IV. A nyelvi tájkép kutatásának kialakulása és elmélete

► további kategóriák (Istók 2014):

8. a temető feliratai

9. az emlékművek feliratai

10. az információs táblák feliratai

11. egy adott község internetes honlapjának szövegei

IV. A nyelvi tájkép kutatásának kialakulása és elmélete

- ▶ a feliratok két alapfunkciója (LANDRY–BOURHIS 1997):
 1. **kommunikatív funkció** – közvetlen közlés, információátadás
 2. **szimbolikus funkció** – a nemzeti identitás kifejezőeszköze
- ▶ **nyelvi ideológiák** (LAIHONEN–BARTHA–SZABÓ 2013):
nyelven kívüli összefüggések, jelentések
- ▶ **nyelvi nacionalizmus** (LANSTYÁK 2009):
a nemzeti nyelv felmagasztalása, szentként való kezelése

IV. A nyelvi tájkép kutatásának kialakulása és elmélete

► a nyelvi tájképet befolyásoló tényezők (BEN-RAFAEL 2010):

1. hatalmi viszonyok
2. kommunikatív célok
3. önkifejezés
4. kollektív identitás kifejezése

V. A gömörpanyiti temető nyelvi tájképe

- ▶ vizuális dizájn (GUNTHER–VAN LEEUWEN 1996)
- ▶ szemiotikai tájkép (táj, kultúra, kontextus)
- ▶ három reprezentatív sírkőtípus (60 évnél idősebb adatközlők; megfigyelés)

1.	boltíves tetejű	evangélikus	tősgyökeres gömörpanyiti magyarok
2.	gúla fedelű	református	gömörpanyiti magyarok
3.	kereszt	katolikus	betelepült szlovákok

V. A gömörpanyiti temető nyelvi tájképe

- ▶ XIX. sz. II. fele:
 - a legrégebbi olvasható állapotban lévő sírfeliratok
 - **magyar** nyelvűek
- ▶ 48–49-es honvéd tűzér sírja:
 - *Kerepessy Ferenc és Kerepessy Bertalan*
 - szomorú fűz
 - gúla fedelű
 - református felekezet
 - magyar nyelvű
 - piros–fehér–zöld szalag (nemzetiségtudat)

V. A gömörpanyiti temető nyelvi tájképe

- ▶ az 1945 előtti sírfeliratok
magyar nyelvűek (24/24):

a) boltíves alakú
evangélikus

b) gúla fedelű
református

Egy magyar házaspár sírhelye

V. A gömörpanyiti temető nyelvi tájképe

- ▶ az 1945 előtti sírfeliratok
magyar nyelvűek:

c) kereszt

katolikus

„benősült vagy ide

jött férjhez, és itt halt meg“

V. A gömörpanyiti temető nyelvi tájképe

- ▶ 1945 után egyre több a **szlovák** nyelvű felirat (76/37)
 - kereszt
 - katolikus
 - **magyar családnevek:**
*Szabad, Szőke, Völgyi,
Szombathelyi, Kékeši*
 - „magyarosították a nevüket“

V. A gömörpanyiti temető nyelvi tájképe

► sírkert:

- XIX. sz. második fele-XX. sz. első fele
- *elhagyatott, nem gondozott, nagyon rossz állapotban lévő, tönkrement*
- a feliratok lekoptak vagy nem olvashatóak
- magyar személyek sírjai (a legtöbb gúla fedelű vagy boltíves alakú)

V. A gömörpanyiti temető nyelvi tájképe

▶ szlovák sírfeliratok:

- Tu odpočívaj(jú) – Itt nyugszik/nyugszanak
- Odpočívaj(te) v pokoji! – Nyugodj(ék)/Nyugodjanak békében!
- mindössze négy szlovák nyelvű vers

▶ magyar feliratok (E/1)

- versek
- idézetek
- gondolatok
- gyakori motívumok: Isten, család

KICSI CSALÁDOMAT JÉZUSOMRA BÍZOM,
KIKHEZ NEM SZÓLHATTAM UTOLSÓ ÓRÁMON.

NE KELTSETEK ENGEM
ALSZOM MÁR CSENDESEN
VÁRATLAN HALÁLOM
ÍGY RENDELTE ISTEN

V. A gömörpanyiti temető nyelvi tájképe

- ▶ **szemiotikai tájkép**: a sírkövön és körülötte elhelyezett tárgyak (GUILAT–WAKSMAN 2012)
- ▶ a gyász kifejezőeszközei:
 - explicit: nyitott könyv szöveggel
 - implicit: játék, zászló, baba
- ▶ ikonikus nyelv [iconic language]
- ▶ nyelvi dizájn [linguistic design]
- ▶ technikai megoldások
 - klasszikus előhívott („divatjamúlt“) fényképek
 - („divatosabb“) lézergravírozott márványtábla-portrék

V. A gömörpanyiti temető nyelvi tájképe

V. A gömörpanyiti temető nyelvi tájképe

- ▶ egynyelvű szlovák felirat (hirdetés)
 - *Komplexné POHREBNÉ SLUŽBY*
Komplex TEMETKEZÉSI SZOLGÁLTATÁSOK (2015)
 - *Kamenárstvo – Hrobky, hroby, pomníky, lampy, lampáše...*
Kőfaragás – Kripták, sírok, emlékművek, lámpák, lámpások... (2014)
- ▶ két kétnyelvű felirat:
 - az I. világháborúban elesett katonák tiszteletére állított síremlékeket jelölő
 - a sírkerti síremlékeket jelölő

1919
ČEŠŤ PAMIAŤKE ČERVENOARMEOV!
A VÖRÖS KATONÁK EMLÉKÉNEK TISZTELETÉRE!

VI. Következtetések, összegzés

- ▶ 1945 előtti sírfeliratok: magyar nyelvűek (evangélikus, boltíves)
- ▶ 1945 utáni sírfeliratok: szlovák (kereszt, katolikus) és magyar nyelvűek
- ▶ a XX. századi események: „színmagyar község“ → szlovák többségű
- ▶ 2011 (népszámlálási adatok): 55% szlovák – 41% magyar
- ▶ halottasház – kereszt – szlovák katolikusok
- ▶ „A múlt mesél“

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

„Kiülök a dombtetőre,
Innen nézek szerteszét,
S hallgatom a fák lehulló
Levelének lágy neszét.“

Petőfi Sándor: Itt van az ősz...
(1848; részlet)

Felhasznált irodalom

- ▶ BARTHA Csilla–LAIHONEN, Petteri–SZABÓ Tamás Péter 2013. Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben. Egy új kutatási területről. In *Pro Minoritate*, 23. évf. 3. sz. Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány. 13–28.
- ▶ BEN-RAFAEL, Elizier et al 2010. Introduction. In Shohamy et al. szerk. *Linguistic Landscape in the City*. Bristol, Multilingual Matters. 11–28.
- ▶ BLOMMAERT, Jan 2012. New sociolinguistic landscapes. In *Chronicles of complexity. Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes*. Tilburg, Tilburg University. 5.
- ▶ COULMAS, Florian 2009. Introduction. In SHOMAMY–GORTER szerk.: *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. London, Routledge. 13–14.
- ▶ CÚTH Csaba–HORONY Ákos–LANCZ Attila 2012. *Nyelvi jogok Szlovákiában. Anyanyelvhasználati útmutató*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- ▶ FÉNYES Elek 1851. *Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leiratik*. Pest.
- ▶ GUILAT, Yael–WAKSMAN, Shosi 2012. The Linguistic Landscape of Israel's Military Cemeteries as a field of Symbolic Contestation. In: KOLL-STOBBE, Amei–KNOSPE, Sebastian (eds.) *Language Contact in Times of Globalization*. Peter Lang Publication and Greifswald University

Felhasznált irodalom

- ▶ ISTÓK Béla 2014. *Nyelvi tájkép két dél-szlovákiai községben*. Comenius Egyetem, Pozsony. 15–18, 21–25, 44–46, 63. [szakdolgozat]
- ▶ Kress, GUNTHER–VAN LEEUWEN, Theo 1996. *Reading Images*. Routledge, London.
- ▶ LAIHONEN, Petteri 2012. Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. In *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 14. évf. 3. sz. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet. 27–49.
- ▶ LAIHONEN, Petteri 2013. Csíkszentdomokosi nyelvi tájkép. In *Székelyföld*, 17. évf. Csíkszereda. Hargita Kiadó. 157–177.
- ▶ LANDRY, Rodrigue–BOURHIS, Richard 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. In *Journal of Language and Social Psychology*, 16. évf. 23–49.
- ▶ LANSTYÁK István 2009. Nyelvi ideológiák és filozófiák. In *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 11. évf. 1. sz. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet. 27–44.

Felhasznált irodalom

- ▶ POPÉLY Árpád 2002. Lakosságcsere és reszlovakizáció. In *Demográfia*, 45. évf. 4. sz. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. 472–473. Online elérhető:
- ▶ PUNTIGÁN József–PUNTIGÁN Tünde 2003. Feldolgozások. In LISZKA József szerk. *Notitia Historico-Ethnologica*, 3. *A losonci református temető*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Komárom. 33–71.
- ▶ SHOHAMY, Elana–GORTER, Durk 2009. Introduction. In *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. London, Routledge. 1–10.
- ▶ SIPKAI Sándor 2007. Szomorúan szóltak a harangok. Az 1945 – 1947-es események Gömörpanyit vonatkozásában. *Gömörpanyit*. 7–35.
- ▶ VÁLYI András 1799. *Magyar országnak leírása*. 3. kötet. Buda. 17.
- ▶ VIRÁG Ágnes 2013. A multimodalitás nyomában. In: *MNy*. 137. évf. 4. sz. 496–501.
- ▶ <http://www.nytud.hu/nyelvitajkep/> (letöltve: 2015. 11. 12.)
- ▶ <http://portal.statistics.sk/files/obce-narodnost.pdf> (letöltve: 2014. 01. 01.)
- ▶ <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/ittvanaz.htm>
(letöltve: 2015. 11. 13.)